

LA LITÚRGIA VISTA DES DEL P. JOAQUIM ROSSELLÓ I DES D'AVUI DIA UN ASSAIG D'INTERPRETACIÓ I D'ACTUALITZACIÓ

Gabriel Seguí i Trobat, MSSCC

Introducció. Una concepció dialèctica de la història de la litúrgia: la litúrgia del concili Vaticà II, ¿una simple etapa de la història de la litúrgia o un salt qualitatiu? El mite de l'evolució pacífica de la tradició litúrgica: una falsa idea de progrés

Abans d'entrar en l'anàlisi de la teologia i de la praxi de la litúrgia en el P. Joaquim Rosselló i Ferrà, és necessari tenir presents les següents observacions:

a) L'estudi positiu d'aquesta qüestió ja l'ha fet, amb prou extensió i exhaustivitat, el P. Josep Amengual i Batle, a la *Positio super virtutibus* de la causa de beatificació i canonització del P. Fundador;¹ per tant, em basaré sobretot en les dades sistematitzades a la secció de virtuts de la *Informatio*.² Endemés, el P. Bartomeu Pericàs i Alemany també va fer un treball sobre el tema amb motiu del centenari del naixement del P. Joaquim, encara que no l'he pogut aprofitar per ara. Aleshores, la meua aportació serà la interpretació dels resultats de la investigació feta fins ara des de la perspectiva de la

1 MAIORICEN. *Beatificationis et canonizationis Servi Dei Ioachim Rosselló i Ferrà, fundatoris Congregationis a SS. Cordibus Iesu et Mariae (1833-1909). Positio super virtutibus et fama sanctitatis*. [Madrid 1996]. 2 vols. A partir d'ara, *Positio*.

2 *Positio. Informatio*. Vol. I, pàg. 23-105.

història, de la teologia i de la pastoral de la litúrgia.

b) Voldria també que, aquesta aproximació meva, fos despassionada i desinteressada, i per això mateix, crítica. Perquè, en efecte, no és històricament exacta la tesi que postula una evolució pacífica i rectilínia dins la tradició litúrgica romana, a pesar que està avalada per algunes declaracions magisterials recents.³ En realitat, la reforma litúrgica del concili Vaticà II va esser una vertadera inflexió, un trencament amb els usos litúrgics i amb la concepció de la litúrgia de l'època posttridentina. No cal espantar-se per això, perquè hi ha hagut altres ruptures d'aquesta casta a la història de la litúrgia. Per exemple, quan en els ss. IX i XI s'imposa la litúrgia romana, d'una manera arbitrària i violenta, primer a l'imperi franc i després a la resta de la Cristiandat. Tampoc no va esser gens fàcil la implantació de la litúrgia reformada segons els decrets del concili de Trento; i això que, tant el missal de 1570 com el breviari de 1568 eren plenament medievals, com els que substituïren obligatòriament. Estan ben documentades les resistències que hi va haver a moltes de diòcesis. De tota manera, la historiografia oficial ha embellit, menysvalorat i fet païbles totes aquestes dificultats.

En aquest sentit, la manera d'entendre la litúrgia per part del P. Joaquim és, ras i curt, la pròpia d'una altra època, d'una altra teologia i d'una altra concepció de l'Església. Ens caldrà vèncer la temptació del concordisme, en concret d'imaginar que el P. Joaquim va tenir intuïcions en el camp de la litúrgia que després foren confirmades i assumides pel concili

³ BENET XVI, *Motu Proprio Summorum Pontificum*, 7 de juliol de 2007 [AAS, vol. 99, n. 9 (2007), pàg. 777-781]; Carta als Bisbes que acompanya el *Motu Proprio Summorum Pontificum*, 7 de juliol de 2007 (AAS, vol. 99, n. 9 (2007), pàg. 795-798]. Al meu parer, el Sant Pare fa una lectura ahistòrica, típica d'un teòleg sistemàtic, del complexíssim procés de formació, de redacció i de recepció del Missal romà, sobretot quan afirma a l'esmentada carta que, "a la història de la Litúrgia, hi ha creixement i progrés, però cap ruptura. Allò que, per a les generacions anteriors, era sagrat, també per a nosaltres resta sagrat i gran, i no pot esser improvisadament totalment prohibit o fins i tot perjudicial".

Vaticà II. Des del punt de vista litúrgic, és ben problemàtic assajar-ho, si bé és cert que el P. Fundador ens pot ajudar a repensar i a millorar la nostra teologia i la nostra acció celebrativa amb les seves actituds interiors i amb el seu zel, com veurem.

c) Efectivament, en el P. Joaquim, allò valuós i que encara ens pot inspirar un impuls missioner des de la litúrgia és la seva praxi litúrgica; la seva experiència pastoral i espiritual li va fer valorar certs aspectes i temes de la realitat celebrativa del seu temps, bastant decadent, i influïda pel Barroc i pel Romanticisme.⁴

Per altra banda, en parlar de la intel·ligència litúrgica del P. Fundador, s'ha de partir, inevitablement, de la seva forta experiència del Déu cristià, la Trinitat, que és un fet evident i demostrat.⁵ Estam davant un místic, un “amic de Déu”, i això es manifesta en la seva manera de celebrar.⁶

d) Ens interessa molt identificar les fonts del pensament i de la praxi litúrgica del P. Joaquim, per bé que tenim escasses notícies sobre aquest tema, particularment pel que fa a l'etapa de la seva formació seminarística i a la bibliografia que tenia a l'abast a la seva biblioteca particular. Aquestes fonts ens donaran les claus de comprensió del seu pensament i de la seva actuació en matèria litúrgica.

4 cfr. L. BOUYER, *La piedad litúrgica*. Cuernavaca 1957, pàg. 9-32.

5 *Positio. Informatio*, pàg. 25-28.

6 És la unitat de vida de què parla la *Positio*; cfr. *Positio. Informatio*, pàg. 21.

1. Fonts del pensament litúrgic del P. Joaquim Rosselló

1.1 La formació seminarística (1853-1862)

En el pla d'estudis seminarístics que va seguir el P. Fundador, la litúrgia no hi apareix com a matèria específica. Sense que puguem entrar en més detalls per falta de més informació, segurament era estudiada dins l'àmbit de la disciplina eclesiàstica, juntament amb el dret canònic o en connexió amb aquest.⁷

No tenim coneixement del manual de rubriques que va estudiar el P. Joaquim en el Seminari. En canvi, sabem que el llibre de text de teologia dogmàtica era el del professor de l'escola teològica romana, el P. Giovanni Perrone, *Praelectiones theologicae*,⁸ el segon volum del qual conté la teologia sacramentària.⁹ El tractat de Perrone, escrit alguns decennis abans de l'encíclica *Aeterni Patris* del papa Lleó XIII (1879), impulsadora del neotomisme, té les característiques de la generalitat dels posttridentins: seguint l'esquema de la tercera part de la *Summa teològica* de sant Tomàs d'Aquino, comença per les qüestions generals dels sagraments i després en dóna la doctrina particular. S'hi tracten amb més deteniment les qüestions més discutides amb els Reformadors,¹⁰ amb al·lusions sovintejudes a les seves obres més impor-

7 M. BAUZÀ, "Els plans d'estudi del Seminari de Mallorca en el s. XIXè", a *Comunicació* 17 (novembre-desembre 1981), pàg. 15-24; vegeu especialment les pàg. 19-22, on trobareu el pla d'estudis implantat arreu de l'Estat en temps del bisbe Miquel Salvà (1851-1873), per orde del Ministeri de Gràcia i Justícia (28 de setembre de 1852), que és el que va seguir el P. Joaquim.

8 *Positio. Biografia*, pàg. 48.

9 *Praelectiones theologicae*, quas in Collegio Romano Societatis Jesu habebat J. Perrone e Societate Jesu, in eodem Collegio theologiae professore. Editio, post secundam romanam, diligentius emendata, novis accessionibus ab ipso auctore locupletata, et omnium in tota Europa hucusque excusarum duodecima. Accurante J.-P. Migne, Bibliothecae Cleri Universae. Tomus posterior. Lutetia parisiiorum 1852.

10 "Contra vero novatores, qui gratiam sanctificantem a justificatione separarunt"; cfr. J. PERRONE, o.c., vol. II, col. 6. Aquests "novatores" són, certament, els teòlegs protestants.

tants¹¹ i al concili de Trento: la justificació del septenari sacramental;¹² l'eficàcia i els efectes dels sacraments;¹³ els ministres dels sacraments;¹⁴ la presència real i permanent de Crist a les espècies eucarístiques, gairebé la més extensa de les qüestions,¹⁵ mitjançant la transsubstanciació;¹⁶ la naturalesa sacrificial de l'eucaristia;¹⁷ la justificació de la missa privada;¹⁸ l'idioma en què s'ha de fer la celebració;¹⁹ i la institució divina del sacrament de l'orde.²⁰ La presentació interna dels continguts està també inspirada en la *Summa*.²¹

Hem de destacar les abundoses referències a l'Esclatúra i als Pares de l'Esclatúra, adduïdes com a proves per sostenir la doctrina presentada i no com a fonts d'inspiració de la teologia. Malgrat tot, a Perrone, almenys el P. Joaquim va tenir l'ocasió d'escoltar algunes de les veus significatives de la tradició de l'Esclatúra quant a la doctrina sacramentària, fins i tot de les dissidents.

Per tant, de bon començament, el P. Joaquim es va trobar amb una litúrgia que era estudiada autònomament de la reflexió teològica sobre els sacraments, que són el nucli de la litúrgia.²² Aquesta dissociació te l'origen a l'Escolàstica i, dis-

11 Per exemple, entre altres, se cita una de les obres més virulentes de Luter contra la teologia sacramental catòlica, *De captivitate babilonicae*; cfr. J. PERRONE, o.c., vol. II, col. 9, nota 1.

12 cfr. J. PERRONE, o.c., vol. II, cols. 8-19.

13 cfr. J. PERRONE, o.c., vol. II, cols. 19-35.

14 cfr. J. PERRONE, o.c., vol. II, cols. 35-53.

15 cfr. J. PERRONE, o.c., vol. II, cols. 155-208.

16 cfr. J. PERRONE, o.c., vol. II, cols. 208-216.

17 cfr. J. PERRONE, o.c., vol. II, cols. 243-266.

18 cfr. J. PERRONE, o.c., vol. II, cols. 266-276.

19 cfr. J. PERRONE, o.c., vol. II, cols. 298-301.

20 cfr. J. PERRONE, o.c., vol. II, cols. 442-444.

21 L'obra de Perrone és un clar exponent del mètode escolàstic ben primifilat, consolidat a les facultats catòliques de teologia abans dels moviments de renovació litúrgica, bíblica, ecumènica i teològica que desembocaren en el concili Vaticà II.

22 Concili Vaticà II, constitució *Sacrosanctum Concilium* sobre la litúrgia, n. 6: "Talment com Crist fou enviat pel Pare, així mateix Ells va enviar els Apòstols, plens de l'Esperit Sant [...], perquè exercissin, pel Sacrifici i els Sacraments, entorn dels quals gira tota la vida litúrgica, tota l'obra de salvació que anunciaven."

sortadament, encara perdura als nostres temps en nombrosos centres d'estudis eclesiàstics. La conseqüència és una litúrgia desconnectada de la teologia i de l'espiritualitat, i una reflexió teològica sobre els sagraments desvinculada de la seva celebració. Aleshores, les devocions omplen el buit existent entre la praxi celebrativa i la reflexió teològica.

Tot això és ben clar al treball del P. Joan Perelló sobre l'esperit del P. Fundador,²³ quan parla a capítols distints de la vivència de la litúrgia, del ministeri de la confessió i de l'eucaristia en el P. Joaquim.²⁴ Així, doncs, tampoc és gens estrany que el P. Perelló afirmi que “una de las devociones que practicó el Siervo de Dios con más asiduidad y fervor, durante toda su vida, fue la de Jesús Sacramentado”;²⁵ i que parli de la devoció a l'eucaristia només després d'haver ponderat la devoció del P. Joaquim a la Mare de Déu.

1.2 Les lectures posteriors

El P. Joan Perelló ens informa que, en temps del P. Joaquim, es llegien en comunitat l'*Año cristiano*,²⁶ del jesuïta P. Jean Croisset²⁷ i “el Solans”,²⁸ és a dir, el *Manual litúrgico*²⁹ del cerimonier de la Seu d'Urgell Mn. Joaquim Solans. Es tracta de dues obres clàssiques d'iniciació a la litúrgia d'abans de la florida del Moviment litúrgic i les úniques lectures litúrgi-

23 J. PERELLÓ, *Espíritu del Padre Fundador y modo de ser y prácticas de la Congregación de los S.S. C.C.* Palma de Mallorca 1940. D'ara endavant, *Espíritu*.

24 J. PERELLÓ, *Espíritu*, pàg. 33-39 (ministeri de la confessió), pàg. 42-43 (litúrgia) i pàg. 81-85 (eucaristia).

25 J. PERELLÓ, *Espíritu*, pàg. 80.

26 Vegeu-ne una de les edicions: *Año cristiano ó ejercicios devotos para todos los días del año*. 16 vols. Barcelona 1853-1855.

27 J. PERELLÓ, *Espíritu*, pàg. 28.

28 J. PERELLÓ, *Espíritu*, pàg. 42.

29 Una de les seves nombroses edicions és aquesta: *Manual litúrgico ó sea breve exposición de las sagradas ceremonias que han de observarse en el santo sacrificio de la misa, así privada como solemne, en la exposición del SS. Sacramento, en las funciones más principales de entre año, en la administración de los SS. Sacramentos, Bendiciones, etc. del Ritual Romano y en la visita pastoral*. 2 vols. 6a edició. Barcelona 1893.

ques del P. Joaquim de les quals tenim una absoluta certesa documental.

El P. Croisset era un bolandista francès (1656-1738) i, per tant, la seva obra representa un clar avanç de l'hagiografia, des del punt de vista de la crítica històrica, respecte, per exemple, del clàssic recull medieval, la *Llegenda àuria* de Jaume de la Voràgine. En aquest sentit, el seu *Año cristiano* està molt més esportat de llegendes hagiogràfiques, sobretot per l'efecte de la crítica dels Reformadors. Està organitzat segons els mesos de l'any natural, de gener a desembre, dia per dia segons el *Martirologi* romà. Cada entrada conté, en primer lloc, els sants del dia segons l'esmentat *Martirologi*, amb la biografia dels sants corresponents, on es destaquen les seves principals virtuts. Segueix l'oració col·lecta de la missa del dia, en llatí i castellà, l'epístola i l'evangeli, també en aquestes dues llengües, il·lustrats amb unes reflexions, i llavors uns punts de meditació seguits d'uns propòsits. Aleshores, aquesta obra servia per a l'oració mental, tan estesa en aquella època per influència jesuítica, i molt valorada pel P. Joaquim segons el P. Perelló.³⁰ Però no afavoria pròpiament una reflexió sobre i des de la litúrgia, sinó que la litúrgia era l'ocasió per al cultiu de l'espiritualitat.

El *Manual* de Solans³¹ fou el llibre d'iniciació a la litúrgia usat arreu dels Seminaris i centres d'estudis d'Espanya i de Sud-amèrica des de finals del s. XIX fins gairebé al llindar del concili Vaticà II. És una detallada guia per organitzar la litúrgia, d'una gran claredat, precisió, practicitat i ponderació en la interpretació de les prescripcions, tenint en compte que, segons la mentalitat de l'època, la litúrgia consistia en

30 J. PERELLÓ, *Espiritu*, pàg. 64-70.

31 F.-X. PARÉS, "El P. Joaquín Solans (1836-1908). Un pedagogo de las ceremonias litúrgicas", a *Phase* 290 (marzo-abril 2009), pàg. 157-168.

un compliment escrupolós i exacte de les rúbriques. Com és lògic, s'hi esmenten extensament els successius decrets i les interpretacions de les rúbriques de la Sagrada Congregació de Ritus, l'organisme de la Cúria romana encarregat de vetllar per la correcta celebració de la litúrgia, creat després del concili de Trento (1588). El rubricisme posttridentí s'explica per l'anarquia de la litúrgia medieval, per la necessitat de combatre les supersticions i els abusos que s'havien infiltrat a les celebracions i com una reacció contra l'injustificable desmuntament ritual duit a terme per les Esglésies reformades. S'han de tenir en compte tots aquests factors, entre altres, per valorar degudament l'obra de Solans i d'altres de semblants, i la mentalitat que els donava suport.

Igualment, aquest *Manual* contenia també nombroses i interessants notes històriques explicatives dels ritus, i d'espiritualitat i de teologia litúrgica, acompanyades d'abundoses cites bibliogràfiques. Per això, cal reconèixer, com diu el Dr. Parés, que “fue capaz de que la mayoría de sacerdotes y seminaristas, y muchos fieles, adquiriesen una extensa cultura litúrgica, siendo conocedores de prescripciones y doctrina, textos y ceremonias, de su historia, significación y simbolismo, y con gran provecho espiritual”.³² Així, doncs, el Solans era un exponent eminent i un fruit madur de la pastoral litúrgica anterior al Moviment litúrgic, i hi visqué perfectament fins a la reforma conciliar.

Si comparem aquestes dues obres amb les principals del benedictí Pròsper Guéranger (1805-1875), un dels protagonistes del Moviment litúrgic europeu, el contrast és notable quant a la concepció de la litúrgia. En efecte, s'hi dona un enfocament prevalentment teològic i històric, no jurídic ni devocional. Les *Institutions liturgiques* (1840-1851), a pesar

32 F.-X. PARÉS, o.c., pàg. 162.

dels seus aspectes discutibles i d'afirmacions una mica peregrines, són una sòlida introducció a la litúrgia romana des del punt de vista documental i aprofiten els resultats de la investigació litúrgica realitzada després del concili de Trento per respondre a les crítiques dels Reformadors a la litúrgia romana.

Ara bé, la seva obra més popular i estesa és *L'année liturgique* (1841-1866). A diferència de l'*Año cristiano* de Croisset, Guéranger el planteja seguint els cicles de l'any litúrgic i no segons el *Martirologi*; és una diferència notable d'enfocament i d'organització dels materials. Així, per exemple, a l'Advent, que obre lògicament l'estudi, comença per la seva història, segueix un comentari sobre la mística de l'Advent i acaba amb la pràctica del temps litúrgic a la vida cristiana. A continuació, repassa els diumenges de l'Advent, amb un mateix esquema: una introducció general al dia i el comentari al formulari complet de la missa. A les fèries, simplement es posa i es comenta el formulari corresponent. Cal destacar que sempre es posen les lectures completes traduïdes.

D'altra banda, Guéranger inclou un ampli florilegi de textos de les distintes litúrgies o de procedència diversa, que enriqueixen la visió de l'any litúrgic.

Així, doncs, l'eix d'aquesta obra és el diumenge, i per tant, la Pasqua setmanal, inserit en el decurs de l'any litúrgic i amb els matisos que li dóna cada temps: és el mateix que dir que els misteris de Crist són el fonament de la litúrgia. És un canvi de perspectiva molt important respecte de Croisset, que es basa en el santoral, seguint la tendència medieval.

El P. Joaquim no va poder conèixer *L'année liturgique*, perquè no sabia francès; la primera traducció castellana és

de mitjans s. XX, feta pels monjos benedictins del monestir de Silos.³³ Sí que la llegiren en l'edició original el bisbe Pere Joan Campins i Antoni Gaudí; d'aquesta manera, influí decisivament en la reforma de la Seu de Mallorca segons els criteris del Moviment litúrgic.

Una altra font del pensament litúrgic del P. Joaquim és la *Revista popular* (1871-1916), editada per l'integrista Dr. Fèlix Sardà i Salvany (1841-1916). Sabem que el P. Joaquim hi estava subscript, que la rebia cada dissabte i que la llegia,³⁴ com molts de capellans mallorquins d'aleshores;³⁵ a les cases de Mallorca en podem trobar encara exemplars, i fins i tot col·leccions completes.

A cada número setmanal hi havia una *sección piadosa*, que tenia aquests apartats: a) El santoral de la setmana, anomenat *indicador cristiano*; b) Una nota sobre el sant més destacat, feta pel Dr. Sardà i Salvany i extreta del seu *Año sacro*, que sempre acabava amb la consideració sobre la situació dels catòlics en el present, seguint els exemples del sant; c) Un article divulgatiu de temes litúrgics. Per exemple, en el número de 15 de gener de 1876 (tom 10, any 6, núm. 263), després del santoral de la setmana (pàg. 36), hi havia la biografia del màrtir sant Sebastià (pàg. 36-37), amb aquest comentari conclusiu del Dr. Sardà: "Cuanto es más distinguida la posición que ocupa el católico en el mundo, tanto debe ser más clara y más pública la profesión y práctica de su fe, aunque por esto se vea condenado a las saetas del ridículo o a perder la gracia de la veleidosa opinión popular, de la cual tantos son esclavos. ¡Cuán pocos imitan hoy en nues-

33 DOM PRÓSPERO GUÉRANGER, ABAD DE SOLESMES, *El año litúrgico. Primera edición española traducida y adaptada para los países hispano-americanos por los monjes de Santo Domingo de Silos*. 5 vols. Burgos 1954-1956.

34 J. PERELLÓ, *Espíritu*, pàg. 28.

35 J. MASSOT I MUNTANER, *Feliu Sardà i Salvany a Mallorca (1871-1916)*, a AA.VV., *L'Església mallorquina durant la Restauració*. Barcelona 1992, pàg. 21-88.

tras cortes la entereza e independencia de Sebastián” (pàg. 37); finalment, hi ha una nota de Ramon M. de Almeda sobre la consagració dels bisbes (pàg. 37-38).

Per tant, respecte de la litúrgia, la *Revista popular* té un to marcat apologètic contra el liberalisme, de vegades molt agressiu, i de divulgació, amb una intenció formativa.

El P. Joaquim devia conèixer també l'obra del Dr. Salvany *Año sacro ó lecturas y ejercicios para las principales festividades del calendario cristiano* (1901),³⁶ una altra obra que també es va llegir durant molt de temps a la Congregació. Té una doble ordenació: per temps litúrgics (d'Advent a la Pentecosta) i per mesos de l'any (lectures i exercicis piadosos per a les principals festes del calendari litúrgic); per tant, segueix només parcialment l'any litúrgic i això el distingeix del santoral de Guéranger. Presenta el to apologètic propi de l'època i dels catòlics integristes, i el seu estil és didàctic i planer, sense el caràcter científic de Guéranger, però sense que hi manqui una certa erudició històrica.

Finalment, sabem que el P. Joaquim llegia sovint la *Imitació de Crist*, de Tomàs de Kempis (1380-1471).³⁷ El llibre quart d'aquesta obra és *l'Exhortació devota a la sagrada comunió del Cos de Crist*. Just el títol, ja s'observa el paral·lelisme amb la incitació del P. Fundador a la comunió freqüent. La paraula clau de tot el llibre, com de l'obra sencera, és la paraula “devoció”: és una invitació a la recepció amorosa i interioritzada de la comunió sacramental.

36 F. SARDÀ I SALVANY, *Año sacro ó lecturas y ejercicios para las principales festividades del calendario cristiano*. Librería y Tipografía Católica. Barcelona 1901.

37 TOMÀS DE KEMPIS, *La imitació de Crist*. Introducció de Josep M. RAMBLA i traducció d'Emili VALLÉS. Edicions Proa. Barcelona 1992.

Tota la reflexió té una forta inspiració bíblica; de fet, el llibre comença amb un florilegi de textos eucarístics neotestamentaris i en sovintegen d'altres després, citats explícitament o implícita.

D'altra banda, se segueix el to intimista, de tendresa i d'afecte de la resta de l'obra referent a Jesucrist, aplicat aquí al seu cos eucarístic. En aquest sentit, s'insisteix en la pròpia indignitat davant la liberalitat i la misericòrdia del Senyor.

En conjunt, podem destacar els següents accents:

- a) La necessitat de la fe, d'una deguda preparació per combregar i d'una actitud d'alabança;
- b) La presència real de Crist en l'eucaristia com a Déu i home, i la seva eficàcia redemptora; en aquest sentit, es ressalta també el valor medicinal de l'eucaristia;
- c) La grandiositat del misteri eucarístic i la confiança en Déu, que manifesta la seva bondat i el seu amor en l'eucaristia;
- d) La dignitat d'aquest sagrament i la de l'estament sacerdotal;
- e) La relació entre l'entrega de Jesús a la creu i la pròpia en sentit oblatiu (virtuts passives).

Tots aquests són aspectes que podem trobar, entre d'altres, a l'espiritualitat eucarística del P. Fundador.

Com a conclusió sobre les fonts de la concepció de la litúrgia en el P. Joaquim, podríem dir que, en el Seminari de Mallor-

ca, va rebre una formació al marge del Moviment litúrgic que ja feia camí a la resta d'Europa i, des d'un punt de vista de la teologia sacramentària, d'encuny apologetic antiprotestant. Per altre costat, des del punt de vista celebratiu, la seva formació es basava més en les rúbriques que en la teologia de la celebració, i patia encara de l'herència medieval, amb el resultat d'una celebració a la pràctica molt mediatitzada pel santoral més que pel temps litúrgic.

Des d'aquesta perspectiva, el P. Joaquim no és un precedent de la reforma litúrgica del concili Vaticà II, perquè no ens consta l'assimilació de les grans línies del Moviment litúrgic del s. XIX ni va tenir accés a les seves publicacions, que estaven sobretot en alemany i en francès.

2. Característiques de la concepció litúrgica del P. Joaquim: llums i ombres d'un celebrant posttridentí

2.1 La virtut de l'obediència: rubricisme i romanitat (¿Hay decreto?; Mi vida por una rúbrica)

a) En el context de la reacció catòlica contra la ruptura amb la litúrgia romana medieval obrada pels Reformadors i per mantenir la puresa del culte davant les desviacions doctrinals i les supersticions.

b) Una estreta relació entre compliment de les rúbriques i sentiment de romanitat per efecte de la centralització litúrgica de l'època posttridentina (*Positio. Informatio*, pàg. 86);³⁸ també és un efecte més de la “devoció al Papa”³⁹ impulsada

38 J. PERELLÓ, *Espiritu*, pàg. 42.

39 Aquesta és exactament l'expressió que usa el P. Perelló quan es refereix a la veneració que sentia el P. Joaquim pel Sant Pare; cfr. J. PERELLÓ, *Espiritu*, pàg. 45.

per Pius IX abans i després de la conquesta dels Estats Pontificis per l'exèrcit italià (1870).

c) *Hay decreto*: es refereix a si hi havia algun decret de la SC de Ritus sobre el detall celebratiu que es discutia;⁴⁰ *Mi vida por una rúbrica* es una frase de santa Teresa de Jesús, que vol manifestar l'obediència a les disposicions de l'Església també en el context de la Reforma catòlica.

d) La lectura del Solans en comunitat per informar-se de tots els detalls de la celebració i executar-los rectament.

2.2 L'exemplaritat del prevere: la dignitat del culte, i celebrar assíduament i amb pietat

a) Dignitat del culte: A Sant Felip tenia cura de tots els detalls de la celebració (*Positio. Informatio*, pàg. 28); preparava abans l'altar i els llibres litúrgics (*Positio. Informatio*, pàg. 30)

b) Celebrar assíduament: la importància de la celebració dominical (*Positio. Informatio*, pàg. 30), més enllà del compliment del precepte;

c) Celebrar amb pietat: celebra el Tríduum pasqual plorant (*Positio. Informatio*, pàg. 27); celebra el Corpus amb sentiment (*Positio. Informatio*, pàg. 27); entonació emocionada del prefaci de Pentecostés (*Positio. Informatio*, pàg. 27) i de la Trinitat (*Positio. Informatio*, pàg. 28); vessa llàgrimes durant la celebració eucarística i els fidels s'entusiasmen de com celebra: no és pesat (*Positio. Informatio*, pàg. 29). El sentiment i les seves mostracions són una herència del romanticisme, però també un signe d'unitat de vida: *mens concordet voci* (sant Benet). Aleshores, la celebració es mostra com una "ac-

40 J. PERELLÓ, *Espiritu*, pàg. 42.

tió” i no com una simple execució mecànica i freda de les rúbriques.

2.3 Una litúrgia autosuficient i aïllada: separació entre litúrgia i predicació

a) El P. Joaquim és un “oient de la Paraula” (Rahner): des de jove llegeix la Bíblia i s’inspira en l’Escriptura per a la predicació (*Positio. Informatio*, pàg. 24). Això no significa que predicàs a partir dels textos del dia; en aquella època les predicacions eren normalment temàtiques i no inspirades en els textos bíblics o eucològics de la festa.

b) La freqüència de la predicació, sovint itinerant en equip, com un distintiu de zel pastoral en una època en què només els bisbes i els rectors tenien obligació de predicar segons els decrets del concili de Trento (*Positio. Informatio*, pàg. 72). Cal tenir en compte que la predicació tenia dos objectius: la formació del poble juntament amb la reforma dels costums, i la reforma del clergat, que es completava amb els exercicis espirituals i la direcció espiritual.

2.4 Una litúrgia cerimonial i individualista

a) Conseqüència de la separació entre litúrgia, espiritualitat i teologia, però compensada per la insistència en la celebració fervorosa;

b) L’esplendor del culte com a objectiu prioritari, de **caràcter apològic** antiprotestant; també de **caràcter eclesiològic**, perquè era la manifestació d’una Església triomfant sobre el món; i finalment de **caràcter didàctic**, per causa d’una assemblea que hi assistia passivament i havia d’esser atreta a la celebració. Tot això explica la preocupació del P. Joaquim

pel decòrum del culte (*Positio. Informatio*, pàg. 83), mentre destacava per la seva austeritat personal.

c) Inexistència de la concelebració i dèficit de sentit eclesial de l'eucaristia, que el Moviment litúrgic subratllarà posteriorment.

Conclusió: una litúrgia jurídicista i clerical, molt centrada ens els aspectes externs i que basava la seva eficàcia evangelitzadora en la força dels signes i en l'exemple dels celebrants.

3. L'espiritualitat i la praxi litúrgica del P. fundador

3.1 L'any litúrgic: festes i devocions

a) Relació entre festes litúrgiques i devocions annexes;

- Un exemple clar en són les devocions marianes, lligades amb les festes de la Mare de Déu. Això es reflectia en la predicació i en l'elecció dels formularis de la missa, com per exemple, la celebració a Lluc de la missa de santa Maria (*Positio. Informatio*, pàg. 40). Aquesta relació que estableix el P. Joaquim és més aviat fruit de la seva intuïció espiritual que d'un plantejament teòric.

b) Es percep una mentalitat de fons segons la qual les principals festes litúrgiques necessiten un complement devocional, com si els textos litúrgics no bastassin per satisfer la fam espiritual dels creients: és una conseqüència evident de la separació entre litúrgia i espiritualitat, perquè les celebracions es feien en una llengua estranya al poble, els seus protagonistes eren gairebé exclusivament els clergues mentre la resta de l'assemblea n'era espectadora, i amb un desplegament

impressionant i brillant de signes i gestos, però d'un significat desconegut i hermètic. Encara més, també la teologia escolàstica estava deslligada de la celebració i de l'espiritualitat i això provocava com una mena d'esquizofrènia entre allò que es creia, allò que se celebrava i allò que se resava sense solució de continuïtat.

3.2 L'eucaristia: sacrifici, acció de gràcies, sufragi pels difunts i contemplació

a) Sacrifici:

- S'ha de situar en el marc de la devoció a la passió del Senyor (*Positio. Informatio*, pàg. 27)

- La comunió freqüent com a participació en el sacrifici eucarístic ja des d'infant, per influència del G. Trigueros (*Positio. Informatio*, pàg. 28); és un aspecte d'una gran importància pastoral, perquè combatia el jansenisme, que invitava a allunyar-se de la comunió per causa de la insistència en la pròpia indignitat. Endemés, aquesta freqüència està relacionada amb la freqüència de la confessió i amb la lluita psicològica contra els escrúpols. Per tant, animar a freqüentar els sacraments és un dels aspectes més importants de la pastoral litúrgica del P. Joaquim (*Positio. Informatio*, pàg. 28)

b) Acció de gràcies: la importància d'aquest acte després de la celebració eucarística està en relació amb la concepció de la missa com a sacrifici (*Positio. Informatio*, pàg. 29)

c) Pregària pels difunts:

- La pregària per les ànimes del Purgatori té també un cert caire antiprotestant, amb la pràctica col·lateral de lucrar in-

dulgències (*Positio. Informatio*, pàg. 42). És un tema d'origen medieval, però molt remarcant a la pastoral posttridentina i de grans conseqüències sobretot en la predicació i en l'encàrrec de misses per aquesta causa (els bacins de les ànimes). Per altra banda, tenia també un sentit de solidaritat espiritual amb els difunts, que al P. Fundador li devia agradar.

- La plagueta d'intencions per a la celebració de misses conservada a la Real, començada just després de la seva ordenació.

d) Contemplació: pregària davant el Santíssim Sagrament

- Un caire antiprotestant, perquè aquests defensaven que la presència real de Crist a les espècies eucarístiques només romania durant la celebració eucarística;

- Un senyal d'una vida espiritual cuidada i intensa segons els criteris de l'època (*Positio. Informatio*, pàg. 28-29): visites d'una o dues hores que li semblaven un moment (*Positio. Informatio*, pàg. 48). El fonament eucarístic de l'experiència mística.

- Conseqüència pràctica: la fundació de l'Adoració Nocturna a Lluc (*Positio. Informatio*, pàg. 30), que aleshores tenia conseqüències polítiques, per causa de les persecucions dels governs liberals als moviments eclesials.

3.3 La confessió

a) Celebració setmanal del sagrament (*Positio. Informatio*, pàg. 30) en una època en què la confessió era una de les bases fonamentals de la pastoral litúrgica, molt més que la comunió eucarística, però a la par del compliment del precepte

dominical. La confessió freqüent també era signe d'una robusta vida espiritual. Aquí encara hi ha rastres de la pastoral medieval sobre els novíssims: la confessió tenia una estreta relació amb la preparació per a la mort. En contrast, s'invocava sant Josep com a advocat per no tenir una mort sobtada, que impedís la deguda preparació que emparàs contra la condemnaió eterna.

b) Un predicador que convida a la conversió a partir de l'anunci de la misericòrdia divina i no de la condemnaió (*Positio. Informatio*, pàg. 26) i un confessor benèvol i tranquil·litzador, sobri en l'interrogatori als penitents (*Positio. Informatio*, pàg. 61); tot això a pesar del cert rigor amb què, segons el P. Perelló, aconsellava tractar les penitents (*Espiritu*, pàg. 33-35). Cal tenir present que el concili de Trento havia defensat l'aspecte judicial del sagrament de la penitència, i per això calia confessar el nombre i l'espècie dels pecats per poder determinar-ne la gravetat i imposar la penitència adequada.⁴¹ En aquest sentit, es descobreix una relació estreta de la pràctica penitencial amb la devoció als SSCC. Es tracta d'un altre exemple de la influència de les devocions a la pràctica sacramental: la devoció als SSCC ajuda a temprar una praxi rigorista de la penitència en lloc d'aconseguir-ho una adequada teologia sacramental d'inspiració bíblica.

c) La relació de la confessió i de les actituds que hi ha de tenir el ministre es tradueixen dins la comunitat en el fàcil perdó de les ofenses, com una manifestació de la unitat entre celebració i vida (*Positio. Informatio*, pàg. 61).

41 cfr. Sessio XIV (25 de novembre de 1551), *Doctrina de sanctissimis pœnitentiæ et extremæ unctionis sacramentis*, cap. V: INSTITUTO PER LE SCIENZE RELIGIOSE, *Conciliorum œcumenicorum decreta*. Bologna 1991, pàg. 706: "Nostre Senyor Jesucrist, a punt d'ascendir al cel des de la terra, va deixar els sacerdots com a vicaris seus, perquè presidissin i jutjassin, confiant-los tots els crims mortals confessats pels cristians, a fi que dictassin sentència sobre ells, en virtut del poder de les claus de remetre o retenir els pecats. Ara bé, és clar que els sacerdots no poden jutjar sobre una cosa inconeguda ni poden conservar l'equanimitat en la imposició de les penes si els fidels només declaren en general el gènere dels pecats, i no ho fan en espècie i un per un."

d) Abnegació en el compliment dels seus deures com a confessor més enllà de les seves obligacions beneficials (*Positio. Informatio*, pàg. 72). El zel, una nota distintiva dels pastors posttridentins en contrast amb la deixadesa de la baixa Edat Mitjana. El concili tridentí converteix els ministres de senyors feudals en pastors arrelats en les esglésies que els han estat encarregades, si bé amb un sentit eminentment cultural.

e) Una relació indubtable entre la pràctica de la confessió i la mortificació del cos i dels sentits amb pràctiques penitencials per evitar les ocasions de pecat i per enfortir-se en la virtut (*Positio. Informatio*, pàg. 78-79). Aquesta mentalitat deriva d'una antropologia dualista que considera el cos com una nosa i que ha recorregut la història de l'espiritualitat cristiana. Té conseqüències a la litúrgia en relació amb el tema del sacrifici i de l'obediència estricta a les rúbriques.

3.4 La Litúrgia de les Hores: fidelitat al manament de l'Església (no tant de Jesús) i marginació de la concepció celebrativa a favor de l'acompanyament espiritual

a) Un fidel recitador del Breviari, però el P. Perelló a penes en parla: era, simplement, una obligació de l'estat clerical.

b) L'oració mental en comunitat substituïa la celebració comunitària de la LH;

c) El Breviari com a aliment de l'espiritualitat i de la direcció espiritual en sentit ampli:

- Posa dins el breviari paperets amb pensaments per enriquir la meditació;

- Comenta amb el P. Perelló les lectures de l'Ofici mentre el resen plegats

d) Introducció de l'Ofici Parvo a Lluc: una manera d'introduir els fidels en l'oració de l'Església a través d'un succedani. L'OP és un ofici devocional, extret resumidament de la LH, que té l'origen en el s. XIV. Fou adoptat per molts d'ordes i congregacions, i també per laics i moviments d'apostolat o per tercers ordes. Sovint el resaven els germans coadjutors o els estudiants que encara no tenien obligació de resar el Breviari.

Conclusions

a) Un ministre fidel a la celebració dels sacraments segons la mentalitat i l'estil de l'època, però que dins aquesta estretor destaca pel seu zel i la seva generositat.

b) Demostra una preocupació pastoral per acostar la celebració als fidels, sobretot per via intuïtiva com a mestre espiritual.

c) La seva manera de celebrar és un reflex de la qualitat de la seva vida espiritual.